

УДК 364.044.4: 378.091
DOI: 10.24144/2524-0609.2019.45.154-158

Савельчук Ірина Борисівна
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра теорії та технології соціальної роботи
Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова,
м.Київ, Україна
iraut@ukr.net
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6813-4548>

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. Підготовка майбутніх соціальних працівників у сучасних університетах як історично обумовлений, практико орієнтований і соціально значущий процес сприяє перетворенню середовища нормативної навчально-виховної діяльності на інноваційне освітнє середовище оновленої підготовки до професійної діяльності в галузі соціальної роботи. Мета дослідження: охарактеризувати ресурсне забезпечення оновленої підготовки соціальних працівників в умовах інноваційного освітнього середовища університету. Загальні методи дослідження передбачають застосування аналізу визначених проблем, які виникають у зв'язку з оновленням підготовки соціальних працівників, зокрема з її ресурсним забезпеченням. Результати дослідження: сформоване уявлення про ресурсне забезпечення підготовки соціальних працівників, представлені елементи й структура функціонування її складових. Проблема ресурсозабезпеченості створення інноваційного освітнього середовища університету важливим стає через те, що засоби можуть розглядатися як інструменти впливу на особистісний і професійний розвиток учасників освітнього процесу. Тому практична реалізація засобів навчально-виховної та педагогічної діяльності повинна підвищувати не тільки успішність підготовки соціальних працівників, але й сприяти активному залученню студентів та викладачів до інноваційної діяльності.

Ключові слова: освіта в галузі соціальної роботи; підготовка соціальних працівників в університеті; ресурсне забезпечення; інноваційне освітнє середовище.

Вступ. Підвищений науковий інтерес до проблеми інноваційності підготовки соціальних працівників спричинено особливими вимогами до особистості майбутнього фахівця, його готовності до змін та нововведень в сфері надання соціальних послуг. На процес оновлення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників повинна вплинути інноваційність освітнього середовища, оскільки освіта в галузі соціальної роботи має виступати як інноваційна форма фахової підготовки в університеті. Наявність розширених можливостей закладів вищої освіти щодо перспектив інноваційних змін прояву освітнього середовища сприятиме оновленню підготовки студентів до соціальної роботи завдяки її ресурсному забезпеченню.

З позиції формування інноваційного освітнього середовища університету, в якому здійснюється підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності поява нових завдань щодо оновлення змісту та удосконалення організації професійної підготовки майбутніх соціальних працівників виступають чинниками поєднання освітніх традицій з освітніми й соціальними інноваціями таким чином, щоб забезпечити позитивну установку викладачів та студентів на інноваційну діяльність. Це концентрує увагу на ресурсному забезпеченні оновленої підготовки майбутніх соціальних працівників, що дозволить нам «по-новому» подивитися на ефективність її організації в умовах інноваційного освітнього середовища університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий інтерес до вивчення усіх аспектів підготовки соціальних працівників в Україні, передумови та тенденції її розвитку актуалізувався з кінця ХХ століття, що пов'язується з введенням у перебіг понять «соціальна робота» та «соціальний працівник». Що стосується професійної підготовки соціальних працівників в умовах університетської освіти, то незалежно від реалізованих завдань професійної освіти привертають увагу дослідження стосовно науково-методичного та організаційно-технологічного її аспектів (О.Г.Карпенко), поєднання традиційних під-

ходів до процесу навчання та педагогічних інновацій у створенні системи підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти (І.М.Мельничук).

Досвід вивчення проблеми освітнього середовища відображається у дослідженнях, що розкривають його сутність як педагогічного феномену (А.І.Артюхіна), теоретичні та практичні засади інноваційного освітнього середовища, що впливають на формування у студентів інноваційного мислення, професійних й соціальних компетенцій (В.П.Деля), творчий характер освітньо-виховного середовища в загальноосвітніх навчальних закладах (К.І.Приходченко), взаємозв'язок впливу його чинників на розвиток особистості (В.Г.Бочарова, Є.В.Бондаревська, Н.Б.Гонтаровська, Л.І.Новикова, Р.О.Семенова, О.О.Ярошинська), створення інформаційно-освітнього середовища в сучасному університеті (Л.Ф.Панченко), створення освітнього середовища засобами інформаційно-комунікаційних технологій (Р.С.Гуревич та ін.). У контексті проблеми дослідження науковий інтерес викликає інноваційність середовища, що зорганізується у вищих навчальних закладах як нові напрямки діяльності, створення нових технологій, набуття нової якості підготовки фахівців (П.П.Єфімов, В.Н.Костін), як система впливу і умов формування особистості, можливостей для її розвитку (В.А.Ясвін), як єдність суб'єктів навчання та системи їх відносин (Ю.М.Михайлова).

Водночас аналіз цих робіт показує, що цілеспрямованого дослідження ресурсної бази підготовки фахівців соціальної сфери в умовах інноваційного освітнього середовища університету в наукових працях недостатньо висвітлено.

Метою статті є охарактеризувати ресурсне забезпечення оновленої підготовки соціальних працівників в умовах інноваційного освітнього середовища університету.

Завдання дослідження: проаналізувати ступінь дослідження ресурсного забезпечення підготовки соціальних працівників, проведення систематизації наукових досліджень; виявлення значущості проблем забезпечення ресурсної бази для створення

інноваційного освітнього середовища університету; визначення складових ресурсного забезпечення та розкриття їх змісту.

Методи дослідження: вивчення та узагальнення психолого-педагогічної і науково-методичної літератури, нормативно-правових документів для визначення особливостей здійснення підготовки соціальних працівників; інтерпретація виокремлених наукових підходів та їх класифікація для опису системи ресурсного забезпечення; структурно-функціональний аналіз для вироблення висновків щодо впливу складових ресурсного забезпечення на оновлення підготовки соціальних працівників.

Виклад основного матеріалу. Виникнення та поширення інновацій соціальної роботи стає можливим завдяки вибудовуванню інноваційного напрямку підготовки соціальних працівників, який й має забезпечити спроможність майбутніх фахівців до здійснення інноваційної діяльності у сфері надання соціальних послуг.

Ресурсозабезпеченість оновленої підготовки до діяльності у сфері соціальної роботи має забезпечити здатність майбутніх соціальних працівників до прояву та виявлення наявних ресурсів у «суб'єкт-суб'єктній» взаємодії з клієнтами, пошуку та ефективного використання ресурсних можливостей соціальних служб, закладів і громадських організацій для постійного удосконалення соціальної роботи. Це пов'язано, по-перше, з державним зобов'язанням щодо забезпечення добробуту всього населення, особливо соціально незахищених категорій, по-друге, з необхідністю підвищення якості надання соціальних послуг в системі соціального захисту та соціального обслуговування, по-третє, з модернізацією та неперервним розвитком методів, форм та технологій соціальної роботи.

Актуалізація проблеми оновлення підготовки соціальних працівників має дозволити впливати на пошук максимальних можливостей організації ресурсного забезпечення функціонування інноваційного освітнього середовища університету.

Поняття «ресурси» та «ресурсозабезпеченість» є складними й багатовимірними, оскільки їх сутність у науковій теорії та практичній діяльності визначена неоднозначно. Як правило, визначення поняття «ресурси» надають сутнісну характеристику способу отримання «джерел та передумов отримання необхідних людям матеріальних і духовних благ, які можна використовувати за існуючих технологій і соціально-економічних відносин» (Безпалько, 2012) та залучення «джерел й арсеналу засобів, можливостей, до яких можна звертатися для виконання завдання або удосконалення дій» (Букач & Клименюк & Горлачук, 2015). Стосовно поняття «ресурсозабезпеченість», яке утворюється від «ресурсного забезпечення», і згідно з цим розглядається у контексті різних видів професійної діяльності для розкриття їх можливостей. У цьому випадку, ресурсозабезпеченість майже наближається до сутнісних характеристик поняття «потенціал». Тим самим, ресурсне забезпечення набуває певного змісту, структури та функцій відповідно до наявної професійної діяльності, яка потребує удосконалення та інноваційних перетворень. Типологія виокремлення ресурсного забезпечення виділяється лише за такими ознаками, які дозволяють ресурсам бути реалізованими засобами. Цілком очевидно, що найчастіше через можливості реалізації ресурси розглядаються як внутрішні та зовнішні. На думку О.В. Безпалько (2012) до внутрішніх ресурсів належать соціально-психологічна характеристика людини (особливості психічних пізнавальних про-

цесів особистості, прояви емоційно-вольових процесів і психічних станів, особистісні характеристики, показники освітнього рівня людини, професійні та соціальні уміння, навички, якими вони володіють), тоді як до зовнішніх ресурсів належать матеріальні, людські, інституційні, інформаційні, технологічні ресурси.

Розглядаючи співвідношення понять «ресурси» та «засоби», зазначимо їх нетотожність, оскільки категорія «засоби» вказує на її приналежність до певних видів діяльності (навчальна, педагогічна та виховна). Так, наголошується на їх розмежуванні стосовно можливостей (Антонова, 2014): навчальні засоби створюються спеціально для навчальних цілей у якості інструмента діяльності педагогів та учнів, тоді як педагогічні засоби виступають матеріальними об'єктами і предметами духовної культури, що призначені для організації та здійснення педагогічного процесу з метою розвитку учнів, а засоби виховання є «відносно незалежними джерелами формування особистості (предмети, речі, здобутки і явища духовної та матеріальної культури, природи)». Зрозумілим стає визначення найбільш значущих засобів, які застосовуються у навчально-виховній діяльності: словесні, друковані, наочні, технічні, речові, природні, соціальні, мультимедійні, комплексні (Антонова, 2014).

Слід також відмітити, що у соціально-педагогічній теорії та практиці засобами реалізації соціального виховання вважається – зміст, форми та методи (інформаційні, інструментально-оперативні, комунікативно-інтерактивні) соціально-педагогічної діяльності (Сейко, 2002). При цьому, змістовне спрямування впливає на вибір форми та методів, що відповідають поставленій меті та завданням соціально-педагогічної діяльності. Оскільки, в процесі професійної підготовки соціальних працівників проявляється єдність застосування засобів навчально-виховної, соціально-педагогічної та педагогічної діяльності, то їх реалізація в умовах інноваційного освітнього середовища характеризує діяльність учасників освітнього процесу щодо вибору та особливостей застосування форм, методів та засобів. Зрозуміло, що залежність вибору відповідних засобів професійної підготовки соціальних працівників визначається не тільки метою й завданнями навчальних дисциплін та виховних заходів, але й технологічною і методичною обізнаністю викладачів щодо особливостей алгоритму та стандартизації їх застосування. Отже, у цьому випадку мова йде про упродовження технологій в практику професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Специфічність та унікальність технологізації як сукупності способів, на думку Р.Х. Вайноли (2008) спрямовує створення певних алгоритмів професійної діяльності суб'єктів щодо встановлення, збереження чи поліпшення соціального функціонування об'єкта, сприяння саморозвитку особистості, реалізації її творчого потенціалу, здібностей і задатків.

Отже, ми розуміємо, що мова йде про технологічні інновації, які мають значний потенціал щодо реалізації конкретних форм та методів професійної підготовки соціальних працівників. Нагадаємо, що характерними особливостями інноваційності професійної підготовки майбутніх соціальних працівників (Савельчук, 2013) можливо визначити: 1) інноваційність змістовного забезпечення професійної підготовки; 2) інноваційність технологічного та методичного забезпечення професійної підготовки; 3) інноваційність організаційного забезпечення професійної підготовки.

Сучасні наукові дослідження засвідчують, розу-

міння того, що інноваційність середовища, що організується у закладах вищої освіти, зокрема університетах, зумовлена пошуком «... нових напрямків діяльності, створення нових технологій, набуття нової якості щодо результатів діяльності» (Єфімов, 2014), через систему впливу і умов формування особистості, можливостей для її розвитку (Ясвін, 2001), єдність суб'єктів навчання та системи їх відносин (Михайлова, 2010).

Інноваційно орієнтоване середовище закладів вищої освіти як дієва система поєднання та впливу соціально-педагогічних, організаційно-педагогічних умов на взаємодію учасників навчального процесу, відображає взаємозв'язок між реальними можливостями та реалізацією тих ресурсних можливостей професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Для реалізації можливостей підготовки соціальних працівників необхідно задіяти увесь довід її організації та здійснити коректування кожного виду діяльності (навчально-виховної, позанавчальної, самостійної, індивідуальної, науково-дослідницької) та форм (традиційні та нетрадиційні) оволодіння методикою їх застосування відповідно до наявних педагогічної й соціальної складових потенціалу інноваційного освітнього середовища університету. Так, І. Коновальчук (2011) зауважує, що «закономірності інноваційних процесів проявляються як сукупність інституційних, соціокультурних, організаційно-управлінських, психолого-педагогічних умов, що відтворюють необхідні, істотні, стійкі відношення і зв'язки між інноваційним і традиційним в освіті, а також самих педагогічних систем навчальних закладів з інноваційним середовищем».

З позиції оновленої підготовки соціальних працівників до майбутньої професійної діяльності прояв сукупності умов та можливостей інноваційного освітнього середовища університету можуть забезпечити:

- активізацію полісуб'єктної взаємодії соціальних та освітніх інституцій, що має впливати на змістовні зміни щодо застосування технологій, форм та методів соціального партнерства та співпраці;
- стимулювання неперервного професійного розвитку через підвищення кваліфікації викладачів, що мають забезпечувати змістовні інноваційно-орієнтовані зміни через застосування інноваційних технологій, форм і методів викладання навчальних дисциплін з соціальної роботи;
- залучення студентів до інноваційної діяльності, що забезпечує зміну методичних та організаційних заходів до застосування освітніх технологій

Список використаної літератури

- Безпалько О.В. *Ресурси соціальної та соціально-педагогічної роботи / Енциклопедія для фахівців соціальної сфери* / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. Київ, Симферополь: Універсум, 2012. С.172-173.
- Букач М.М., Клименюк Н.В., Горлачук В.В. *Словник-довідник із соціальної роботи*. Миколаїв, 2015. 383 с.
- Вайнола Р.Х. *Технологізація соціально-педагогічної роботи: теорія та практика*. Навчальний посібник/ За ред проф. С.О.Сисоевої. К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2008. – 134 с.
- Єфімов П.П. *Сущность инновационной образовательной среды вуза* / П.П. Ефимов, В.Н. Костин // *Молодой ученый*. 2014. №7. С.502-506.
- Коновальчук І. *Закономірності та умови реалізації інноваційних освітніх процесів. Розвиток педагогічних наук в Україні і Польщі на початку XXI століття*: зб. наук. праць. – Черкаси Видавель Чабаненко Ю.А., 2011. С.552-557.
- Михайлова Ю.Н. *Воспитательно-образовательная среда вуза как средство повышения адаптивности студентов к профессиональной деятельности* *Вопросы современной науки и практики*. №7. 9 (30), 2010. С.131-137.
- Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*: вид. 2-ге, доп. і перероб. // Укладач О.Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100 с.
- Сейко Н.А. *Соціальна педагогіка: Курс лекцій*. Житомир: Житомир.держ. пед. ун-тет, 2002. 260 с.
- Ясвін В.А. *Образовательная среда: от моделирования к проектированию*. М.: Смысл, 2001. 365 с.
- Savelchuk I. *Innovative training of social workers as a scientific problem*. Socialinis ugdymas. Social Education. Nr. 4 (36). Vilnius, 2013. P. 27-33.

References

- Antonov, O.E. (ed.). (2014). *Slovnýk bazovykh ponyat z kursu «Pedagogika»* [Glossary of basic concepts of the course «Pedagogy»]. (2nd ed.). Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU imeni Ivana Franka. [in Ukrainian].
- Bezpal'ko, O.V. (2012) *Resursy socialnoyi ta social'no-pedagogichnoyi roboty* [Resources of social and social-pedagogical

діяльничого спрямування у системі практично орієнтованої підготовки майбутніх соціальних працівників.

Виявляється особливо значущим для підготовки соціальних працівників до професійної діяльності визначення тих поліваріантних інноваційних форм навчальної та позанавчальної роботи, які можуть забезпечити ефективність полісуб'єктної взаємодії соціальних й освітніх інституцій, успішність активізації інноваційного потенціалу студентів через набуття навичок та умінь майбутньої професійної діяльності. У такій ситуації суттєво зростає значення технологічних ресурсів інноваційного освітнього середовища університету, в першу чергу, тих навчальних форм, методів та засобів, які являють собою традиційний інструментарій системи професійної підготовки соціальних працівників, а також пошуку інноваційних форм та засобів реалізації соціально-педагогічної роботи з майбутніми соціальними працівниками, що у загальному поєднанні дозволяють забезпечити ефективність та результативність підготовки до професійної діяльності в галузі соціальної роботи.

Ми чітко усвідомлюємо, що в сучасних умовах здійснення підготовки соціальних працівників, засоби та ресурси взаємопов'язані між собою, а доцільність їх вибору обґрунтовано природою середовищного впливу тих умов, що створює інноваційне освітнє середовище університету. У контексті нашого дослідження застосування засобів та сукупності ресурсів (інституційних, нормативно-правових, науково-методичного) має забезпечити процес передачі, обмін знаннями та інноваційним досвідом в галузі соціальної роботи між учасниками навчально-виховної діяльності та фахівцями соціальних закладів, громадських організацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема ресурсозабезпеченості створення інноваційного освітнього середовища університету важливим стає через те, що засоби можуть розглядатися як інструменти впливу на особистісний і професійний розвиток учасників освітнього процесу. Тому практична реалізація засобів навчально-виховної та педагогічної діяльності повинна підвищувати не тільки успішність підготовки соціальних працівників, але й сприяти активному залученню студентів та викладачів до інноваційної діяльності. Подальшого вивчення та наукової інтерпретації потребують питання, що пов'язані з визначенням більш дієвих механізмів стимулювання розвитку інноваційного потенціалу особистості майбутніх соціальних працівників.

work]. In I.D.Zverieva (ed.). *Encyklopediya dlya faksivciv socialnoyi sfery* [Encyclopedia for professionals in the social sphere]. Kiev, Simferopol: «Universum» [in Ukrainian].

Bukach, M.M., Klymenyuk, N.V., & Gorchak, V.V. (2015). *Slovnnyk-dovidnyk iz socialnoyi roboty* [Social Work Dictionary]. Mykolayiv. [in Ukrainian].

Konvalchuk, I. (2011). Zakonomirnosti ta umovy realizatsiyi innovatsiynykh osvitynykh protsesiv [The Patterns and Conditions of Implementing Innovative Educational Processes]. *Rozvytok pedahohichnykh nauk v Ukrayini i Pol'shchi na pochatku XXI stolittya*. Cherkasy: Chabanenko Yu.A. [in Ukrainian].

Mikhaylova, Yu.N. (2010). Vospitatel'no-obrazovatel'naya sreda vuza kak sredstvo povysheniya adaptivnosti studentov k professional'noy deyatel'nosti [Educational and educational environment of the university as a means of improving the adaptability of students to professional activity]. *Issues of modern science and practice*, 9 (30), 131–137. [in Russian].

Savelchuk, I. (2013) Innovative training of social workers as a scientific problem. *Socialinis ugdymas. Social Education*, 4 (36), 27–33.

Seyko, N.A. (2002). *Sotsialna pedahohika* [Social pedagogy]. Zhytomyr: Zhytomyr State University. [in Ukrainian].

Vaynola, R.Kh. (2008). *Tekhnolohizatsiya sotsialno-pedahohichnoyi roboty: teoriya ta praktyka*. [Technologization of social-pedagogical work: theory and practice]. Kyiv: NPU imeni M.P.Drahomanova. [in Ukrainian].

Yasvin, V.A. (2001). *Obrazovatel'naya sreda: ot modelirovaniya k proyektirovaniyu* [Educational environment: from modeling to design]. Moscow: Smysl. [in Russian].

Yefimov, P.P., & Kostin, V.N. (2014) Sushchnost innovatsionnoy obrazovatel'noy sredy vuza [The essence of the innovative educational environment of the university]. *Young scientist*, 7, 502–506. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 16.04.2019 р.

Стаття прийнята до друку 22.04.2019 р.

Савельчук Ирина

кандидат педагогических наук, доцент

кафедра теории и технологии социальной работы

Национальный педагогический университет им. М.П.Драгоманова,

г.Киев, Украина.

РЕСУРСНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ ПОДГОТОВКИ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ

Аннотация. Подготовка будущих социальных работников в современных университетах как исторически обусловленный, практико ориентированный и социально значимый процесс способствует превращению среды нормативной учебной деятельности на инновационную образовательную среду обновленной подготовки к профессиональной деятельности в области социальной работы. Цель исследования: охарактеризовать ресурсное обеспечение обновленной подготовки социальных работников в условиях инновационной образовательной среды университета. Общие методы исследования предполагают применение анализа определенных проблем, которые возникают в связи с обновлением подготовки социальных работников, в частности с ее ресурсным обеспечением. Результаты исследования: сформировано представление о ресурсном обеспечении подготовки социальных работников, представлены элементы и структура функционирования ее составляющих. Проблема ресурсозабезпечености создания инновационной образовательной среды университета важным становится из-за того, что средства могут рассматриваться как инструменты влияния на личностное и профессиональное развитие участников образовательного процесса. Поэтому практическая реализация средств учебно-воспитательной и педагогической деятельности должна повышать не только успешность подготовки социальных работников, но и способствовать активному привлечению студентов и преподавателей к инновационной деятельности.

Ключевые слова: образование в области социальной работы; подготовка социальных работников в университете; ресурсное обеспечение; инновационная образовательная среда.

Savelchuk Iryna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate professor

Department of theory and technology of social work

National Pedagogical Dragomanov University

Kyiv, Ukraine

RESOURCE PROVIDING OF INNOVATIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF PREPARATION OF SOCIAL WORKERS

Abstract. The training of future social workers in modern universities in a historically conditioned, practically oriented and socially significant process promotes the transformation of the environment of normative educational and educational activities into the innovative educational environment of the renewed training for professional activities in the field of social work. The purpose of the paper is to characterize the resource support of the updated training of social workers in the innovative educational environment of the university. General research methods used involve the use of analysis of certain problems that arise in connection with the renewal of the training of social workers, in particular with its resource support. The actual training on traditional principles only partially meets the current requirements of future professional social workers. Innovation as part of professional social activities aimed at improving the delivery of social services and provides subjective qualitative changes. Implementation of training based on innovative technologies will promote the formation of future professionals in social innovation potential and increase their level of preparedness to implement innovative professional. Innovative vocational education is provided by the relevant technologies (methods) of the educational process, including the various forms and methods of active learning. It should be noted that the effectiveness of innovative technologies in the context of preparation for future social workers to innovative professional activities provided certain components that are implemented through

learning activities of students. Innovation of technology and methods of training provided by the appropriate resource of implementation of the educational process. Purpose of the research: characterize the resource provision of updated training of social workers in the conditions of the innovative educational environment of the university. General research methods include the use of analysis of identified problems that arise in connection with the updating of training of social workers, in particular with its resource support. Research results: formulated of the idea of resource support for the training of social workers, presented the elements and structure of the functioning of its components.

Key words: education in the field of social work; training of social workers at university; resource support; innovative educational environment.